

45
Министерство образования и культуры
Кыргызской Республики

Кыргызский государственный
педагогический университет
им. И. Арабаева

2002

Материалы
международной конференции
"Модернизация высшей
школы в переходный период:
состояние и перспективы"

к 50-летию КГПУ им. И. Арабаева

Том 2

A handwritten signature or set of initials in dark ink, appearing to be 'Sly' followed by a large flourish.

Бишкек

ББК 74.58
М-34

Материалы международной конференции “Модернизация высшей школы в переходный период : состояние и перспективы ” : Т 2/
Кырг.гос. пед. ун-т.-Б : 2002. – 450с.

ISBN 9967-04-059-9

Сборник авторских статей . Корректурa авторов статей.

М 4309000000-02
74.58
ISBN 9967-04-059-9

ББК
© КГПУ ,2002

Окуучуларды айыл чарба кесиптерин тандоого даярдоонун өзгөчөлүктөрү.

Азыркы кезде базар экономикасына өтүүнүн шарттарында үчүрдүн талабына жооп берген квалификациялуу адистерди даярдоо актуалдуу проблемалардын бири болуп калды. Бул милдетти чечүүдө мектепке чоң рол таандык. Анткени, мектеп бүтүрүүчүсү эл чарбасын бардык тармактарындагы адистерди толуктоонун негизги резерви болуп саналат. Мына ушуга байланыштуу кесиптик багыт берүү ишинин деңгээлин жогорулатуунун зарылдыгы күн санап өсүүдө.

Кесиптик багыт берүү – мектепте жүргүзүлгөн окуу-тарбия ишинин маанилүү элементи, окуучунун жекече кызыгуусун, шык-жөндөмүн, ден-соолугун жана коомдогу социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдүн талаптарына ылайык аны аң-сезимдүү кесип тандап алууга даярдоого багытталган комплекстүү иш чаралардын системасы.

Кесиптик – багыт берүү көп кырдуу татаал социалдык-экономикалык, медициналык, психологиялык, педагогикалык проблема. Окуучуну кесип тандап алууга даярдоодо аталган багыттардын аспектилеринин өз ара айкалышы проблеманын татаалдыгын көрсөтөт.

Кесиптик багыт берүү ишине социалдык-экономикалык мамиле жасоо гана анын ийгилигин камсыз кылат. Бул жагдай иштин алгылыктуу форма жана методдорун, мазмунун, каражаттарын аныктоого жардам берет.

Республикабыздын экономикасынын негизин өнөр жай менен катар айыл чарбасы түзөт. Базар экономикасынын шарттарына ылайык эмгекти уюштуруунун ар түрдүү формаларынын киргизилиши айыл чарбасы үчүн жаңы типтеги адистерди даярдоонун зарылдыгын пайда кылды. Биринчиден, бүгүнкү күндө айыл чарбасынын бардык тармактарында эмгектенгендердин басымдуу бөлүгүн жашы улгайган адамдар түзөт. Экинчиден, социалдык-экономикалык өзгөрүүлөрдүн шарттарында жаштардын шаарларга болгон миграциясы күчөдү. Үчүнчүдөн, айыл мектептеринин жогорку класстарында эмгекке үйрөтүү сабактарынын жоюлушу, базалык чарбалардын жок болушу ж. б. жагдайлар кесиптик багыт берүү ишине терс таасирин тийгизүүдө. Төртүнчүдөн, базар экономикасынын шарттарына жооп берген кесиптик багыт берүү ишинин системасынын механизми иштелип чыкпагандыгы. Мына ушул сыяктуу факторлор сөз кылып жаткан проблеманын актуалдуулугун өстүрүүдө.

Бүгүнкү күнгө чейин КМШ өлкөлөрүнүн педагог-окумуштуулары тарабынан бир кыйла изилдөөлөр жүргүзүлүүдө. Кыргыз Республикасында мектеп окуучуларын айыл чарба эмгегин тандап алууга даярдоонун маселелери А. Э. Измайловдун, Х. А. Калимовдун, А. Токтосуновдун,

3. Жантакованын, Ж. Аманалиевдин жана башкалардын изилдөөлөрүндө каралган. Жүргүзүлгөн изилдөөлөр өз кезегинде кесиптик багыт берүү ишинин системасын аныктоого жардам берген. Бирок, коомдогу социалдык-экономикалык өзгөрүүлөр кесиптик багыт берүү ишинин жаңы мазмунун, форма жана методдорун, каражаттарын табууну ж. б. маселелерин чечүүнү талап кылууда.

Азыркы кездеги айыл чарба өндүрүшүндөгү өзгөрүүлөрдү жана республикабыздын мектептеринде топтолгон тажрыйбаларды үйрөнүү кесиптик багыт берүү ишинин төмөндөгүдөй өзгөчөлүктөрүн аныктай алдык.

1. Базар экономикасына өтүүдө эмгекти уюштуруунун жаңы шарттары кесип ээсинен көп кырдуу теориялык жана практикалык даярдыкты талап кылат. Бул өзгөчөлүк кесиптик багыт берүү ишинин мазмунуна таасирин тийгизип, анын көп профилдүүлүгүнө алып келет. Натыйжада окуучуларды айыл чарбасы менен байланышкан ар түрдүү маселелер менен тааныштыруунун зарылдыгы өсөт.

2. Өз кезегинде эмгектин мазмунундагы өзгөрүүлөр анын интеллектуалдык мазмунун байытат. Бул жагдай кесиптик социалдык кадыр баркын көтөрүп, келечекте жаштардын суроо-талабына жооп берет. Ошондуктан окуучуларга айыл чарбасынын өнүгүүсүнүн тенденциялары жана андагы кесиптердин социалдык-экономикалык ролун терең түшүндүрүүнү талап кылат.

3. Азыркы кездеги өндүрүштүн бардык тармактарына алдынкы технологиялардын киргизиле башташы, айыл чарба эмгегинин өзгөчөлүгү окуучунун кесипке кызыгуусун калыптандырууга, аны тандоого психологиялык жактан даярдоого өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Анткени, кесипти туруктуу кызыгуунун негизинде тандап алганда гана адам эмгектик ийгиликтерди жарата алат.

4. Айыл чарбасына эмгекти уюштуруунун ар түрдүү формаларынын киргизилиши кесиптик багыт берүү ишин экономикалык, экологиялык, эстетикалык ж. б. тарбиянын башка багыттары менен тыгыз байланышта жүргүзүүнү талап кылат.

Республикабыздын мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөөлөр, жогоруда белгиленген ж. б. өзгөчөлүктөр окуучуларга кесиптик багыт берүү ишин төмөндөгүдөй этаптарда ырааттуу ишке ашыруу керектигин көрсөттү.

I - этап (I - IV класстар) даярдоо этабы, окуучулардын эмгекке болгон оң мамилесин тарбиялоо.

II - этап (V - VII класстар) айыл чарбасындагы кесиптерге кызыгуусун тарбиялоо, ойготуу.

III - этап (VIII - IX класстар) окуучунун кесиптик кызыгуусун өнүктүрүү.

IV - этап (X - XI класстар) кесиптик кызыгуусун жана аны тандоодогу мамиле-мотивдин бекемдөө.

Белгилеп көрсөтүлгөн этаптар шарттуу болуп, ар бир этап өзүнө тийиштүү болгон мазмунга, максатка, милдетке ээ. Алар өз ара байланышта болуп, бири-бирин толуктап турат. I жана II этап процесстин тышкы кыймылын көрсөтүп, маалымат берүүчү - таанып билүүчүлүк, III - IV этап процесстин ички кыймылын чагылдырып, кеңеш берүүчүлүк, практикалык мүнөздө болот.

Маалымат берүүчү иш аракет окуучуну эл чарбасынын тармактары жана андагы кесиптер менен тааныштырууга багытталат. Ал эми кеңеш берүүчү, практикалык иштер окуучуларды кесиптер менен практика жүзүндө тааныштырууну аны тандоонун мотивдерин калыптандырууну, окуучунун тандап алган кесибинин тууралыгын текшерүүнү көздөйт. Мына ушундан улам ар бир этаптын өзүнө ылайык келген кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүнүн форма, методдору болот.

Кесиптик багыт берүү ишин жүргүзүүдө окуучунун кесип тандап алууга багыт алгандыгын, анын сапатын билүү маанилүү. Бул сапаттар окуучунун жалпы билиминин деңгээли, практикалык, адептик-психологиялык, атайын жана дене тарбиялык даярдыгы менен аныкталат.

Мына ушуга байланыштуу окуучуларга кесиптик багыт берүү ишинин мазмунунун негизги компоненти катары төмөндөгүлөрдү карасак болот: азыркы кездеги айыл чарбасынын социалдык-экономикалык маанисин түшүнүүсү, айыл чарба эмгегине жана андагы кесиптерге оң мамиле жасоосу, негизделген мамиле-мотивдин жана кызыгуунун болушу, кесиптерге коюлган талаптарды жана кесипке ээ болуунун жолдорун билүүсү ж. б.

Окуучуларды ан-сезимдүү кесип тандап алууга даярдоо окуу процессинде, класстан жана мектептен тышкары иштердин системасында ишке ашат. Илимий адабияттарда педагогикалык процесстин компоненттери аныкталган. Бирок, практика жүзүндө окуучуларга кесиптик багыт берүү маселеси педагогикалык процесстин бардык компоненттеринде чечилбей, үстүртөн гана маалымат берүүчүлүк мүнөздө болуп келе жатат.

Мына ушуга байланыштуу окуу тарбия ишинин жүрүшүндө анын компоненттерине ылайык окуучуларды кесип тандоого даярдоо төмөндөгүдөй багытта болушу керек.

1. Максаттык компонентте - кесип тандоого даярдоо мугалимдин жана окуучунун предметтик сабактын, өтүлө турган теманын, жүргүзүлгөн тарбиялык иштердин максатын жана милдетин толук түшүнүүсү. Кесиптик багыт берүү ишинин жүрүшүндө

программалык материалдардын, тарбиялык иштердин өзгөчөлүгү, окуучулардын билим деңгээли, кызыгуусу ж. б. жагдайлар эске алынат.

2. Стимулдаштыруучу – мотивациялык компонентте окуучунун тигил же бул кесипке болгон кызыгуусун калыптандыруу, керектөөсүн стимулдаштыруу маанилүү. Анткени өз убагында стимулдаштыруу окуучунун кесип тандоодогу негизделген мотивинин калыптанышына таасирин тийгизет.
3. Мазмундук компонентте - окуу тарбия ишинин жүрүшүндө окуучунун аң-сезимдүү кесип тандап алуусуна коюлган максатты чечүүгө жардам бере турган конкреттүү мазмундун болушу зарыл.
4. Операциялык – иш-аракеттин компонентте белгилүү форма жана методдордун жардамы менен окуучунун эмгектик көндүмдөргө ээ кылып социалдык тажрыйбаларды өздөштүрүүсүнө жардам берүү керек.
5. Контролдоочу – жөнгө салуучу компонент кесиптик багыт берүү ишине байланышкан милдеттердин чечилишин, окуучунун кесиптик кызыгуусун аны тандоодогу мотивинин калыптанышын жөнгө салынышын камсыз кылат.
6. Баалоочу – жыйынтыктоочу компонент – кесиптик багыт берүү ишиндеги жетишилген натыйжаларды талдоого, жаңы милдеттерин аныктоого жардам берет.

Республикабыздын Нарын областынын мектептеринде жүргүзүлгөн изилдөөлөрүбүздө жогоруда белгиленген өзгөчөлүктөрдү эске алуу жакшы натыйжа бере тургандыгын көрсөттү. Азыркы кездеги айыл чарбасынын өзгөчөлүктөрү, андагы кесиптер, аларга коюлган талаптар, кесипке тандоонун өзгөчөлүктөрү ж. б. у. с. суроолорго эксперименталдык класстын окуучуларынын (225) 72% толук жеткиликтүү, 28% жалпы үстүртөн жазышкан. Ал эми контролдук класстын окуучуларынын 41% толук, 44% үстүртөн, 15% эч нерсе жазышкан эмес.

Демек, кесиптик багыт берүү иши системалуу, социалдык-экономикалык жана педагогикалык, психологиялык факторлорду эске алып жүргүзүү керек деген тыянакты айта алабыз. Ушул шарт гана окуучунун аң-сезимдүү кесип тандап алуусун камсыз кыла алат.